

САНГА ОЛЖ

№ 8 (12038) • Кулун тутар 6 күнэ, 2026 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүөмэргэ

Улууска — бу күннэргэ

Чурапчыга СӨ
Бырабыыталыстыбатын
Ситэриилээх былааһын
отчуота/3-4

Тиэргэн

Ылсыбытын ыпсаран иһэр кэрэ
агаар/5

Кэрэ эйгэтэ

Иһирэх эйгэни тэрийэр
"Илгэлээх"/6

Бис

Тэттик

Кулун тутар 8 күнэ — Аан дойду дьахталларын күнэ

Тыараһаҕа "Саха ыала – сайдыы төрдө" төгүрүк остуол ыытылынна

Олунньу 28 күнүгэр, Таатта улуунун Тыараһа нэһилиэгэр тыа сириг түөлбөтүн дьаһалтатын тэрийиитинэн, "Саха ыала – сайдыы төрдө" диэн төгүрүк остуол ыытылынна.

Бу улахан тэрээһингэ Томпо, Уус Алдан, Ньурба, Чурапчы, Таатта улуустарыттан кытыннылар.

"Билингги кэмгэ демография кыһалбатын тула кэпсэтибит. Сир-сир аайы ыал буолуу, оҕо төрөөһүнэ аччыы турар, ыччат дьиэбэ олорор. Баар кыһалбалары туоратарга, ыччат дьон билсигэллэригэр туох үлэни ыытыаха сөбүн туһунан этиилэр кирирдилэр. Чурапчы улууттан иккиэ буолан, улуус дьаһалтатын дьиэ кэргэн отделын исписэлиининин Татьяна Бушковалыын кытынныбыт. Тыараһа нэһилиэгин 7-тэн элбэх оҕолоох ийэлэрин чиэстэтибит", - диэн "Чурапчы улуунун баһылыгын социальнай боппуруостарга солбуйааччы Мария Кронникова кэпсээтэ.

Кыра суумалаах кирэдьииттэрин төннөрбөт дьон элбэх

Полиция отделын сводкатынан, ааспыт нэдиэлэбэ 39 сайабылыанна кирирбит. Онуоха кирэдьиит биэрэр кэпэрэтииптэртэн кыра кээмэйдээх харчыны иэс ылан баран төннөрбөт 19 киһиэхэ үгсүү түһэриллибит. Итини тэнгэ 8 оҕо араас көрүг эчэйиитэ бэлиэтэммит, ол сүрүннээн, халтарыытыттан, сыһа-халты туттууттан төрүөттээх. Оттон арыгы иһии түмүгэр буруйу онгорулар, административнай быраабы кэһиилэр ааспыт нэдиэлэбэ син биир бэлиэтэннилэр. Ону сэргэ Суолга-иискэ куттал суох буолуутун хааччылар иниспиексийэ үлэһиттэрэ 331 тырааныспары бэрэбиэркэлээбиттэрин түмүгэр, ИП-та суох 1 таксист бэлиэтэммит, араас кэһиилэри онгортон, барыта 78 боротокул толоруллан үлэ ытылла турар.

«Дьулуур»спартакиадаҕа хас да путевканы ыллылар

Быйыл сайын Дьокуускайга «Дьулуур» XV-с адаптивнай спорт көрүгнэригэр Спартакиада ытыллыаҕа. Онно кыттар иһин, бу күннэргэ сүүмэрдиир чемпионат буолан ааста. Олунньу 27-28 күннэригэр харабынан инбэлиит дьонго «Голболга» улуус сүүмэрдэммит хамаандата эр дьонго IV-с, дьахталларга V-с миэстэлэргэ тиксэн, Спартакиадаҕа кыттар путевканы туттулар.

Кулун тутар 2-3 күннэригэр пневматической саанан ытыыга өрөспүүбүлүкэ чемпионата түмүктэннэ. Икки күннээх кирисии түмүгүнэн Дмитрий Барашков (Кытаанах нэһ.) саанан ытыыга 2-с миэстэ (спортПОДА), Тихон Федоров (Чурапчы нэһ.) бэстилиэтинэн ытыыга II-с миэстэ (спорт ПОДА) буоллулар. Истибэттэр спортарыгар бэстилиэтинэн ытыыга Мугудайтан Николай, Анастасия Пермяковтар кыранан хаалан, 4 -с буоллулар.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Кулун тутар 6 күнэ БЭЭТИНСЭ	Кулун тутар 7 күнэ СУБУОТА	Кулун тутар 8 күнэ БАСКЫҤАНЫНА	Кулун тутар 9 күнэ БЭНИДИЭННИК	Кулун тутар 10 күнэ ОПТУОРУННЬУК	Кулун тутар 11 күнэ СЭРЭДЭ	Кулун тутар 12 күнэ ЧЭППИЭР
-17° -31°	-14° -32°	-13° -29°	-17° -33°	-15° -32°	-10° -27°	-6° -16°

Ил Дархан “Саха сирэ, иннин диэки!” биэриигэ кытынна

Айсен Николаев «Саха» көрдөрөр-иһитиннэрэр канаалга «Саха сирэ, иннин диэки!» биэриигэ олунньу түмүктэрин таһаарда. Муусука Үрдүкү оскуолатын санга комплекса дойду Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин быһаччы соруудабынан тутууларын уонна куруук хонтуруолга сылдыарын бэлиэтээтэ. Эбийиэк тутуута 40% кэрингэ бэлэм. Сыл бүтүүтэ эбийиэк үлэҕэ киириэҕэ.

Ил Дархан: «Анал байыаннай дьайыы кыттыылаахтара кинилэргэ аналлаах өйөбүл дьаһалларын барытын, хаттаан үөрэтии уонна үлэҕэ киирии кыахтарын билиэхтээхтэр. Байыастарга уонна кинилэр дьизэ кэргэттэригэр иһитиннэрэр үлэни күүһүрдүүххэ наада», - дьин эттэ. Түмүк олохтоох бэйэни салайыныы уорганнарын, «Аҕа дойдуну көмүскээччилэр» пуонда салаатын үлэтиттэн тутулукаабын бэлиэтээтэ.

Авиадесантниктар ахсааннара сыл аайы эбиллэн, сэбизскэй кэм көрдөрүүлэригэр чугаһаан иһэрин, быйыл Саха сиригэр 848 киһиэхэ тийэрэрин туһунан Айсен Николаев эфиргэ иһитиннэрдэ. Тэнгээн көрдөххө: былырыын - 703, 2024 сылга 555 киһи этэ. Авиалесоохрана үлэтин уопсай ахсаана 1085 киһиэхэ тиэрдиллибэҕэ. Итиэннэ матырыйаалынай-тиехиньическэй базаны сангарды салҕанар. Баһаартан кутталлаах сезон саҕаланыан иннинэ өссө бизэс кэтээн көрөөччү-лүөччү үөрэтэн бэлэмниэхтэрэ. Быйыл салгынтан кэтээн көрүүнү ытытыга уонна ойуур баһаарын умурдуурууга 50 салгыт суудунатын, ону тэнгэ 284 анал ойуур баһаарынай тиехиньикэтин үлэлэтии былааннанар.

Хонтуруоллуур-кэтээн көрөр үлэҕэ сыыппараны киллэри тула кэпсэттилэр

Ил Дархан Россельхознадзор Амурдаабы уонна Саха сиринээҕи управлениетын салайааччыта Яна Любченкованы кытта көрүстэ. Кэпсэтии хонтуруоллуур-кэтээн көрөр үлэҕэ сыыппараны киллэри тула барда. Пилота суох көтөр аппарааты туһаныы тыа хаһаайыстыбатын сирдэрин суһаллык көрөр, кэһинии булар уонна суһал мизэрэлэри ылынар кыагы биэрэр. Былырыын дроннар 4,5 тыһ. гектар сири чинчийбиттэр. «Иниспиктэр» мобильнай сыһыары хонтуруоллуур-кэтээн көрөр үлэ ытытылытын судургутуппут. Ол көмөтүнэн өрөспүүбүлүкэҕэ 600 сэрэтэр тэрээнин ытытылыбыт. Онгоһуу өй көмөтүнэн былырыын үттэн-эттэн онгоһуллар табаары кэтээн көрүүгэ 5 тыһ. кэһиллини булбуттар. Хаачыстыбата суох бородууксуйа маҕаһынга, социальнай тэрилтэлэргэ тахсыбатах. Итини тэнгэ, салайааччылар тыа хаһаайыстыбатын сайдар кыахтарын көрдүлэр, чуолаан, үүт, эт бородууксуйатын онорууну, олохтоох табаары экспорга таһаарыны. Кэскиллээх хайыскаларынан балык бородууксуйата, сир аһа буолаллар. Саҕа ырынактарга тахсарга биисинэһи күөмчүлээбэккэ, бородууксуйа хаачыстыбатын хонтуруоллааһыны күүһүрдүү тоҕоостоох.

Тыа хаһаайыстыбатын сайыннарыы боппуруоһун дьүүллэстилэр

Ил Дархан Арасыйа Тыа хаһаайыстыбатыгар миниистирин солбуйааччыта Роман Некрасовы кытта өрөспүүбүлүкэҕэ салаа инники сайдыытын боппуруостарын дьүүллэстилэр. Айсен Николаев Саха сирин усулуобуйата 1000 миэстэттэн саҕалаан улахан сүөһү иитэр комплекстары тутарга кыах биэрбэт буолан, өрөспүүбүлүкэ хаһаайыстыбалара үүт пиэрмэлэрин тэрийиигэ ороскуотун толуйар федеральнай субсидияны ыларга күрээскэ кыттар кыахтарын сүтэрбиттэрин бэлиэтээтэ. Уһук Хоту эбийиэктэр кыамталарыгар ирдэбили сымнааты тоҕоостообун туһунан этии киллэрдэ. Өрүттэр сылгы, хотугу таба иитиитин, балыктааһын, айылҕа үүнээйитин бородууксуйатын экспортын кэскилин туһунан кэпсэттилэр. Роман Некрасов этэринэн, бу соругу кооперацията суох быһаар кыаллыбат. Итиэннэ тыа хаһаайыстыбатыгар биотехнология бырайыактарын олоххо киллэри, бородууксуйаны диригиник переработкалааһын, бэтэринээрийэ препараттарын уонна вакциналарын оноруу боппуруостарыгар тохтоотулар.

СӨ Ил Дарханын уонна
Бырабыыталыстыбатын пресс-сулууспата.

КҮНДҮ ДЬАХТАЛЛАР!

Кулун тутар 8 күнүнэн – Аан дойду дьахталларын күнүнэн ис сүрэхпиттэн эбэрдэлиибин!

Дьахталлар бырааптары туруулаһы бэлиэтигэр олохтоммут бырааһыннык бүгүн кизг далааһыннанна, хаһаангытаабыр да истин, сылаас тыыннанна. Бу сааскы чабылхай күн биһиэхэ ураты суолталаах – таптал, махтал тылларын эбэлэритигэр, ийэлэритигэр, кэргэннэритигэр, кыргыттарбытыгар, эдьийидэритигэр, балыстарбытыгар аныыбыт. Билинибит, ытыктабылбыт, кизн туттуубут дьахтарга – алаһа дьизэни араначчылааччыга, туруу үлэһиккэ, үтүөҕэ уһуйааччыга, сыралаах үлэтинэн, ахсаабат кыһамнытын хас биирдии дьизэ уйгутун тэрийээччигэ ис сүрэхтэн ананар. Эһиги мындыр өйгүт-санаабыт, тапталгыт, аһыныгас майгыгыт, күүстээх санаабыт эр дьону өрүүтүн да кыайыга, үрдүккэ кынаттыыр.

Туруктаах олохпут, уйгут эһигиттэн улахан тутулукутаах. Дьизэ кэргэни араначчылыыр аналгытын бары эйгэҕэ – үөрэххэ уонна доруобуйа харыстабылыгар, бырамысыланнаска уонна тыа хаһаайыстыбатыгар, наукаҕа, култуураҕа, судаарыстыбаннай былаас уорганнарыгар үрдүк көрдөрүүлээх үлэтитин кытта хоһулуу тутуу. Эһиги туохха барытыгар ураты эппиэтинэстээх сыһыангыт, буу-

лаба санаабыт өрөспүүбүлүкэ биҕэ сайдыытыгар элбэҕи быһаарар.

Уопсастыба сайдыытыгар дьахтар сүнгэн кылааты киллэрэр. Саха сиригэр дьизэ кэргэни уонна оҕо сааһы өйүүр, урбааны сайыннаран, социальнай, култуурунай уонна сырдатар бырайыактары олоххо киллэрэргэ туһуланар дьахталлар сүүһүнэн сэбиэттэрин, кулууптарын уонна көбүлүүр бөлөхтөрүн түмүт Арасыйа дьахталларын холбоһугун эргийиэннээҕи салаата уонна “Саха Өрөспүүбүлүкэтин дьахталларын тэрилтэлэрин холбоһуга” айымнылаахтык үлэлиллэр.

2025 сылга араас идэлээх уон аҕыс дьахтар Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дарханын “Үлэ киһитэ – 2025” бириэмийэтин лауреатынан ааттаммыта. Бу туруу үлэһит дьахталлар идэни үрдүк таһымнаахтык баһылааһын, эппиэтинэстээх, төрөөбүт сиргэ бэриниилээх буолуу холобурунан буолаллар.

Оболорун дьоһун киһи буоларга иитэр-такайар, элбэх омуктаах норуоппут үгэстэригэр уһуйар ийэлэритигэр истинник махтанабыт. Дьизэ кэргэни, ийэ буолууну уонна оҕону өйөөһүн – өрөспүүбүлүкэ судаарыстыбаннай бэлиитикэтин тумус тутар хайысхата.

Аҕам саастаах дьахталларга – үлэ бэтэрээннэригэр,

учууталларга, доруобуйа харыстабылын уонна тыа хаһаайыстыбатын үлэһиттэригэр сүгүрүүбүн. Эһиги уопуккут, олобу көрүүгүт, төрөөбүт дойдугутгар бэриниигит эдэр ыччакка үтүө холобур буолар, утуму салгыыр.

Дойдубутугар уустук кэм кэлбитигэр Саха сирин дьахталлара тулуурдарын, гражданин быһыытын урдүк эппиэтинэстэрин көрдөрдүлэр. Эһиги волонтердар хамсааһыннарыгар көхтөөхтүк кытабыт, гуманитарнай көмөнү тэрийээбит, Аҕа дойдуну көмүскээччилэри өйүүгүт, буйуннарбыт дьизэ кэргэттэригэр көмө-тирэх буолабыт. Эйэлээх олобу туруулаһа сылдыар байыаннай сулууспалаахтарбыт ийэлэригэр, кэргэннэригэр, эдьийдэригэр, балыстарыгар ураты махталбын тиэрдэбин. Эһиги эрэлгит, тапталгыт уонна тулуургут буйуннарбыт санааларын бөбөргөтөр уонна инникигэ эрэли үөскэтэр.

Бу бэлиэ күн эһиэхэ доруобуйаны, этэнгэ буолууну, убаарабат эрчими баҕарабын. Хас үүнэр күн эһиэхэ үөрүүнү, чугас дьонгут өйөбүлүн уонна саҕа ситиһиилэри аҕаллын. Сүрэххитигэр мэлдьи сааскы күн сандаардын! Бырааһынныгынан, Аан дойду дьахталларын күнүнэн!

Айсен Николаев,
Саха Өрөспүүбүлүкэтин
Ил Дархана.

УЛУУСПУТ КЭРЭ АҢААРДАРА!

Биһиги тулабытыгар үтүнү эрэ үөтэр, сырдыгы эрэ сыдыайар, кэскили эрэ кэрэһилиир истинтэн истин, кэрэ аҥаардарбытын, иэйэр куттаах иһирэх ийэлэри, күн күбэй эбэлэри, кэрэ куо кыргыттары Аан дойду дьахталларын күнүнэн улуус салалатын уонна тус бэйэм ааппыттан ис сүрэхтэн итиитик-истинник эбэрдэлиибин!

Күн бүгүн улууспутугар ылыммыт сыалларын ситиһэр, муударай, үлэһит басты-

на дьахталлар араас эйгэлэргэ сайдыыны-үүнүүнү түстэһэ, айа-тута сылдыаллара биһиэхэ кизн тутуу санаатын үөскэтэр. Ону сэргэ эһиги – ийэлэрибит, кэргэттэрибит, кыргыттарыбит, балыстарбыт-эдьийдэрибит, дьүөгэлэрибит - дьизэ кэргэнгитин, оболоргутун, урууларгытын убаарабат тапталгытынан угуттуугут, алаһа дьизэтитин арчылыы-араначчылыы сылдыабыт, уопсастыбаннай үлэҕэ көхтөөхтүк кыттангыт тус кылааккытынан олобу сиз-

дэрэйдик симиигит.

Бүгүн Чурапкы улууһун бары дьахталларыгар түбүккүт үтүө түмүктээх, туппуккут туһалаах, айбыккыт абыраллаах буоллун дьин туран, үлэттэн, олохтон уйгуну, дьолу сомсон, этэнгэ чэгиэнник-чэбдиктик сылдыын дьин махтал, таптал, билини алгыстаах тылларын аныыбын!

Степан Саргыдаев,
улуус баһылыга.

Чурапчыга СӨ Бырабыыталыстыбатын Ситэриилээх былааһын отчуота

Улууска — бу күннэргэ. Олунньу 24 күнүттэн улууспутугар, үс бөлөбүнэн араһсан, СӨ Бырабыыталыстыбатын отчуота ыытылынна

Сыланг нэһилиэгин олохтоохторо. СЭМЭН ЖЕНДРИНСКЭЙ ТҮҮЭРИИТЭ.

Отчуоттуур бөлөх састааба. ЕЛЕНА МАКАРИНСКАЯ ТҮҮЭРИИТЭ.

Салгытыта.
Иннин хаһыат 7-с №-гэр көр.

ХАДААРГА

Чурапчы улууспутугар Ситэриилээх былаас иккис бөлөбүн түмүктүүр түһүмэтинэн Хадаар нэһилиэгэ буолла.

Мария Гаврильева, уһуяан сэбиэдиссэйэ: “2017 сыллаахха уһуяан тутуллан үлэҕэ кирибитэ эрэри, сирбит-уоппут туругуттан уу бөҕөтө мустан, уустуктары үөскэттэ.” Онуоха бырабыыталыстыба бэрэстэбиитэллэриттэн манньк хоруй: “Өрөспүүбүлүкэбитигэр араас сир хамсааһыннара бааллар. Экология министиэристибэлэрэ чинчийи үлэлэрин ыппыта. Манньк боппурус Чурапчыга туур буоллабына, чинчийи ыгтаран миэстэтигэр быһаартарыахха сөп этэ. Экология министиэристибэтин кытары үлэлэниэххэ наада”.

Итини тэнэ уот сыаната үрдээһинин, бүддьүөттэн тыа хаһаайыстыбатыгар төһө бырыһыан үп көрүллүбүтүн, оскуолаҕа хас да предмети үөрэти туһунан ыйытылар киридилэр. Олохтоохтор тыа хаһаайыстыбатын граннарын биэриигэ усулуобуйатын арыый судургутталлара буоллар диэн эттилэр, ону таһынан тыа хаһаайыстыбатыгар ханнык хайысханан бары табыгастаабын, тоҕо кэпэрэтиип тэрийтэрэ сатылларын, үүт харчыта тоҕо быһа тхпк-фа түспэтин, сыана үрдээһинин, суол оҥоһуллан бүтүүтүн, ОДьКХ инники дьылбатын, үүт харчыта, муниципальной сулууспалахтар хамнастара үрдүүрүн-суобун туһунан туоһуластылар.

Хадаардар итини таһынан саас улахан уйуктаах массыналар сырыларын хонтуроулааһынна, суолу тупсарыга үлэни тэрийиигэ санааларын эттилэр. “Кулууппут 1972 сыллаах тутуу, биер дойдулаахпыт Алексей Пинигин бырайыагын

бэлэмнээн олорор. Ол эрэри үбүттэн ингэн турар, ону Култуура сылынан сана кулуубу туруорсабыт” диэн олохтоохтор туруорсаллар.

Афанасий Степанов: “Тыа хаһаайыстыбатыттан бааллара буоллар, биһиги нэһилиэкпитигэр сүөһү аччааһына баар. Кэпэрэтииптэри ким да тэрийтэрэ сатаабат, ааспыкка эмиэ кэпсэппипит. Уорҕа 12 ыал олорор, оскуола-саад үлэлиир, суол-иис олус мөлтөх, саас-күһүн хаайтараллар. Суолбут хантыраага өссө уһаан биэрдэ, онно хонтуроол күүһүрэрэ буоллар. ППМИ бырагырааматынан үбүлээһинэ түргэнник кэлэрэ буоллар. Быйыл икки бырайыакпыт муус устар ортото бүтэр туруктаах”.

Уопсайа 17 боппурус, 4 этии киридэ — барыта 65 киһи отчуоту иһиттэ, үлэни сөптөөбүнэн сыаналаатылар.

СЫЛАНГА

Миниистир Нюргуна Соколова салайааччылаах Ситэриилээх былаас иккис бөлөбө үһүс күн сарсыарда 10 чаастан Сыланг нэһилиэгэр мунньахтаатылар.

Сылангар былырын баччаларга уһуяан тутуутун, спорт саала, оскуола, кулууп өрөмүөнүн туруорсубуттара. Итини сэргэ олохтоохтор “Земский аграрий” диэн эдэр пиэремдэри өйүүр бырагыраама үлэлииригэр этиилэрин киллэрбиттэрэ.

Олохтоохтортон бастакынан манньк ыйытылар киридилэр: ОДьКХ үлэһиттэрин хамнаһа тоҕо төлөммөтү? Гаас биһиэхэ хаһан тардылларый? Онуоха отчуоттуур бөлөх бэрэстэбиитэллэрэ хоруйдаатылар: Балаһыанна ыараан турар, ОДьКХ үбэ госбүддьүөттэн төлөнөр буолан хойутаата, тохсунньу ыйдаабы хамнас бу соторутаабыта төлөммүтэ. Иккис ыйытыга — гаас ситимин тардыга билигин былаанга бырайыактамыт эбийиэги үбүлээһин тула кэпсэти ытылла турар, үп-харчы кырымчык буолан, “Сахатранснефтегаз” тэрил-

тэттэн өйөбүл көрдөөрү, кулун тутарга мунньахтаары сылдыабыт. Сыланга диэри гаас ситимин өрөспүүбүлүкэ харчытынан тардыахтаахпыт, бөһүөлккэ 227 дьиз баар эбит буоллабына, билигин итинтэн 182 дьиз киин иттиигэ холбонон олорор. Чурапчы улууспутугар гааска бастакы учарат Сыланг нэһилиэгэ”.

Сыланг нэһилиэгин олохтооҕо, нэһилиэк дьокутаата Николай Макаров: “Тыа хаһаайыстыбатыгар бэриллит үбү улууспут барытын үккэ укта. Кэлэр 2027 сылга төбөҕө харчы бэриллиттэ отчуоттанара буоллар. Күһүн-саас өрүһү туруурга сыанабыт эмиэ ыараан хаалар, тоҕо биер тарып тутуһуллубатый? Уһуяан тутуутун туруорсубууппут баалай эмэ ыраатта. Нэһилиэкпитигэр быраас штатын туруорсабыт. Улахан Күөлгэ уонна Түөйүэ исписэлиис көрүллэрэ буоллар. Быһытарбыт олох мөлтөхтөр”.

Лидия Сивцева, оскуола дириэктэрэ: “Агро уонна мэдэсиинэ хайысхалаах үөрэби ытыабыт. Улахан күрэхтэргэ кытта барарга биер оҕо, ортотунан 90-120 тыһыынча суумтаҕа ороскуотурабыт. Итиннэ сайынын үлэлээн, киллэрбит үптэн айанга туһанабыт. Холобур, 3 оҕону кытыннарарга внебюджеттан 600-чэкэ тыһыынча бараммыта. Оҕолорбутун сайын күүскэ үлэлэтэбит. Онно 20-чэ оҕо үлэлиир, хамнастаналлар. Быйыл 29 эрэ оҕо оҕо хамнас квотата кэлэн сытар, урукку сылларга 100-тэн тахса буолара. Манньк балаһыаннаҕа быйыл сайын оҕолору үлэлэтэн, айаммытын сабымат түгэммит үөскээтэ. Оҕолору кыра баайы былаһаакка бэлэмниибит, туттар малбыт-салбыт суобун кэриэтэ онуоха биһиэхэ улуустаабы балыһабыт күүскэ өйүүр. Инникитин үөртэр-онорон таһаарар сыах наһаа наада”. Хоруйа: “Профессионалы” күрэххэ финальной эрэ чааһыгар үбүнэн көмөлөһөбүт, онтон атына оскуолаттан бэйэтиттэн. 2029 сылга диэри бырагыраамаларбыт барыта

сааһыланан чопчуланыахтааттар. Катер сыанатыгар мэнгэ ханаластар бэйэлэрин тэрилтэлэрин тэринэн үлэлэтэллэр. Судаарыстыбаннай сыананы олохтуурга инфраструктуратын бэлэмниэхпитин наада. Ол иһин билигин ырынак сыанатынан бара турар. ОДьКХ, уот сыаната үрдүүрүгэр биһиги кинилэр ороскуоттарын барытын ааҕабыт, онтон тарыбы суоттаан таһаарабыт. Сыл аайы тэрилтэ ороскуота үрдүү туарынан, сыана үрдээһинэ сылга биердэ үрдүөхтээх. Үрдэтиллибит тарып 9 ый устата оннуттан хамнаабакка туруохтаах”.

Этии: “Саха тыла сайдар сирэ — тыа сиригэр баар. Нэһилиэккэ уһуяан тутуута хайаан даҕаны наада. Балыһабытыгар биэлсэр эрэ баар, быраас суох, учаастактарын олус ыраах сыталлар, биер да өрөбүлэ суох үлэ. Ноборуусканы 6 ый тулуйбаттар. Ити боппуруоһу күүскэ көрүөххэ наада”.

Бырабыыталыстыба отчуотун туһааннаах бэрэстэбиитэллэриттэн хоруй: “Уһуяан тутулуута былаанга баар эбит. Ол эрэри харчы кырымчыгынан, инвестиционнай бырагыраамаҕа тутуулар тохтоон тураллар, инникитин балаһыанна көннөбүнэ, үлэ ытыллыаҕа. Билигин 12-с учаракка туар”.

Түөйэ олохтооҕун этиитэ: “Бэйэм ИП буолбутум уонтан тахса сыл буолла, 100-тэн тахса сүөһүлээхпит, былырын 5 мөл солк. суумалаах өйөбүл ылан махталым улахан. Күн бүгүнгэ диэри сирбит боппуруоһа кыаллыбат. Чааһынайдарга төбө харчытын хаалларыахтарын наада этэ. Ветуправление исписэлиис сылдыан үлэлиир. Көмө баар, үүтү туталлар. Сирбит барыта үрүйэ-харыйа, көһө сылдыан оттоон-мастаан олобун. Түөйэттэн Чурапчыга кирии суол оҥоһуута эмиэ кыаллыбакка туар”.

Мунньах кэнниттэн үлэлиир бөлөх оскуолаҕа, уһуяанга, спорт саалаҕа, хочуолунайга

сылдыан эбийиэктэр уопсай туруктарын көрдүлэр.

Сэмэн Жендринскэй.

КЫТААНАХХА

Кытаанахха СӨ Сыана бэлиитикэтин судаарыстыбаннай кэмитиэтин бэрэссэдээтэлин солбуйааччы Саргылана Матвеева салайар отчуоттуур бөлөх үлэлээтэ. Састаапка СӨ тутуу министиэрин солбуйааччы Александр Баланов, Үлэ уонна социальнай сайдыы министиэристибэтин департаменын салайааччытын солбуйааччы Сардана Самсонова, ОДьКХ уонна энергетика министиэристибэтин департаменын салайааччытын солбуйааччы Ульяна Апросимова у.д.а. киридилэр.

Кытаанахтар былырынны отчуокка амбулатория тутуутун туруорсубуттара. Ол түмүгэр ааспыт сылга сөптөөх үлэ ытыллан, үбэ көрүллэн, быйыл саас 20 мөл. кэрингэ суумалаах тутуу үлэтэ саҕаланар буолбут. Онон олохтоохтор махталларын тиэртилэр.

Билигин бу нэһилиэккэ тыын боппурус — санга хочуолунай тутуута. Билинни хочуолунай толору кыамтанан үлэли турар, өссө да 40-тан тахса ыал киин иттиигэ холбонон кыаҕа суох.

Егор Потапов, нэһилиэк олохтооҕо:

— 2014 сылтан сыл аайы Бырабыыталыстыба отчуотугар хочуолунай тутуутун туруорсабыт. Күн бүгүн, 12 сыл устата бу боппурус хамсаабакка туарыттан киһи хомойор. Биһиги нэһилиэктэн 13 ыччат анал байыаннай дьайыга барбыта. Кинилэр төрөппүттэрэ — 5 ыал киин иттиигэ кыайан холбоммокко олоролор. Бу боппуруоһу нэһилиэк бэйэтэ кыайар кыаҕа суох. Нэһилиэк, киин иттиигэ холбонон түгэнгэ, турбаларынан, сылытар матырыяалларынан хаачыйарга бэлэм. Онон СӨ Бырабыыталыстыбатын, ОДьКХ министиэристибэтин ылсан үлэлэһэллэригэр

баҕарабыт. Кытаанах ыалларын 100% иттии ситимигэр холбуурга үлэни-хамнаһы тэрийиэтин.

Бу боппуроска ОДьКХ уонна энергетика министристибэтин бэрэстэбиитэлэ Ульяна Апросимова хоруйдаата:

— 2026 сылтан Дойду Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин соруудаһын саҕа федеральной бырагыраама кириэн, 2028 сылга диэри 1,5 млрд үп көрүллүөхтээх. Ахсынньыга улуустартан сайаапка хомуйбуппут. Чурапчы улуунуттан 107 дьыбэ сайаапка кирибитэ. Ол иһигэр Килэҥки баар. Онон эһиги нэһилиэккэ 2026 сылга 45 дьыбэ твёрдотопливнай хочуоллар туруохтара. Бу федеральной бырагырааманан биир ыалга 700 тыһ. суумалаах субсидия көрүллэр. Манна оборудованиены туруоруу, дьыбэ иһин систиэмэтин тардыы эмиэ кириэр.

Бу өр кэм умайар хочуолу олохтоохтор соччо биһирээбэтиллэр. Тоҕо диэтэххэ, чоҕунан эрэ оттулар буолан, оттугун булуу олус уустуктардаах буоларын бэлиэтээтилэр. Онон үрдүкү салалта бу боппуруоһу хат көрөрүгэр көрдөстүлэр. Саҕа хочуолунай тутуута кыаллыбат буоллаҕына, үлэли турар хочуолунайга оһох эбэн, аттыгар олоһор аҕыйах ыалы ситимгэ холбуур ордук буоларын эттилэр.

Мань таһынан кытаанахтар Наммара үрэх суолун онгорго, норуот айымньытын дьыбэтин өрөмүөннүүргэ, оскуолаҕа интэринээт тутуутун туруорустулар.

Тыа хаһаайыстыбатыгар эбии, былааны таһынан ыаммыт үт харчытын хойу-тааһынын итиэннэ үт харчытын үрдэти туһунан туоһуластылар. Доруобуйа харыстабылыгар инбэлииттэр реабилитацияларын, босхо эмнэн-томунан хааччыйы, үөрэх эйгэтигэр оптимизация, сахтаһын уругун чааһын аҕыйааһынын, ону сэргэ ОДьКХ уларыһыларын, уматык сыанатын, уот, иттии ситимин төлөбүрүн үрдээтинин, ас-үөл, Хивустар өгөлөрүн сыанатын хонтуруолааһын, уо.д.а. туһунан ыйыттылар. Үгүс боппурос сургуунан кириэн, эппиэттэннэ.

Түмүк тылы нэһилиэк баһылыга Иван Пономарев эттэ:

— 2028 сылга улуу тириэньэр Д.П.Коркин, суруйааччы В.С. Яковлев — Далан уонна худуоһунньук А.П. Собакин 100 сыллара туолар. СӨ Ил Дархана Айсен Николаев анал хамыһыа тэрийэргэ уураах таһаарыта. Онон былаан ылыллан, Дмитрий Коркин 100 сылынан араас тэрээһиннэр, дыһаллар ытыллыахтара. Биһиги нэһилиэк дьон-сэргэтэ, уопсастыбаннаһа бу былаанга саҕа спорт саала тутуутун киллэрэллэригэр көрдөһөбүт. Эргэ саалабыт нэһилиэнньэ көмөтүнэн 1999 с. "Үтө дьыала" пуондатынан тутуллубута. Саалабыт билигин өрөмүөннэнэр туруга суох. Күөлбүт ууга икки төгүл үрдээн, улаатан, сорох эбийиэктэригэр ууга баран тураллар.

Ону таһынан баһылык Тырааныспар, суол хаһаайыстыбатын министристибэтигэр хоту сытар Сылан, Кытаанах, Арыылаах нэһилиэгин баһылыктарын уонна ыаллы сытар Таатта улуунун Дэбдиргэ, Туора

Күөл бөһүөлэктэрин баһылыктарын ааттарыттан Харбалааха, ЫтыкКүөлгэ тийэр суол оҥоһулларыгар, өрөспүүбүлүкэ балансыгар киллэрэллэригэр көрдөһүү суругу туттарда.

Нэһилиэнньэ СӨ Ситэриилээх былааһын ааспыт сыллааҕы үлэтин сөптөөбүнэн сыаналаата.

ХАТЫЛЫГА

Үһүс отчуоттуур бөлөх бүтэһик күн сарсыарда Хатылыга үлэлээтэ. Бөлөбү СӨ ОДьКХ уонна энергетика министририн 1-кы солбуйааччы Аян Кириллин салайда. Састаапка СӨ Тутуу министриин солбуйааччы Александр Баланов, Спорт министриин 1-кы солбуйааччы Гаврил Мохначевская, Үлэ уонна социальная сайдыы министристибэтин департаменын салайааччытын солбуйааччы Сардана Самсонова, СӨ Гарантиялыыр пуонда дириэктэрэ Андрей Миронов, Урбаан сайдыытын пуондатын генеральной дириэктэрэ Петр Максимов уо.д.а. киридилэр.

Мунньах иннинэ СӨ Тыа хаһаайыстыбатын Махтал суругун «Сырдык» кэпэрэтиип бэрэссэдээтэлигэр Геннадий Говоронка туттардылар.

Бу нэһилиэккэ сүрүн боппуруоһунан норуот айымньытын дьыбэтин тутуута буолар. Бөлөх салайааччыта Аян Кириллин: "Тутуу өрөспүүбүлүкэтээҥи инвестбыраама чэрчитинэн былаанныбыт. СӨ Култуура министристибэтин лиинийэтинэн учаракка иккис эбийиэгинэн турар. Быйыл үп көрүллүбэтэ. Саҕа инвестбыраамаҕа бүддьүөт көрүүтүн уларыһыта кириэрбинэ, бу эбийиэк бастакы учаратынан үлэбэ кириэбэ", — диэтэ.

Егор Соловьев, «Ситим» норуот айымньытын дьыбэтин дириэктэрэ:

— 2017 сыллаахха кулууппут сабыллыаһыттан, сыл аайы отчуот мунньаһар саҕа норуот айымньытын дьыбэтин тутуутун туруорсабыт. Күүппүт санаабытыгар, наһаа өр буолла. Күн бүгүн биһиэхэ 14 хамсааһын — кулууптар, түмсүүлэр, куруһуоктар бааллар. Аһаардас үгүсүгэ түөрт үгүсү ансаамбыллаахпыт. Кинилэр араас таһымнаах кункуруска ситиһилээхтик кытталлар. Билигин нэһилиэк спорт саалатыгар базаланан үлэлибит. Манна оскуола оҥолоро үөрэнэллэр, эбиэт кэнниттэн дьарыктаналлар, ол быһыгар нэһилиэнньэ ох сааһа, сүүрүүгэ уо.д.а. спорт көрүнэр дьарыктаналлар. Онон репетицияларбытын, дьарыктарбытын, тэрээһиннэрбитин ытарбытыгар харгыстары көрсөбүт. Бүгүн кулууппут тутуута бастакы учаратынан турарын истэн үөрдүбүт. Үп түргэнник көрүллэн, үлэбэ кириэрин эрэнэ күүтэбит. Өрөспүүбүлүкэбит салалтата үлэтин нэһилиэнньэ иннигэр отчуоттуурун биһирээбит, сөптөөбүнэн сыаналыбыт.

Ону таһынан олохтоохтор суол оноруутун, оскуола тутуутун туруорустулар. Оттон боппуростарга тохтоотоххо, үгүһэ тыа хаһаайыстыбатыгар сыһаннаах буолла. Ол курдук, сокуон уларыһыларын, саҕа бырагыраамалар, ону сэргэ си-

биинньэ оҥотунан хааччыйы, үт харчыта бириэмэтигэр түһэрин туһунан ыйыттылар. Мань таһынан орто хамнас үрдээһинин, бизнсийэбэ тахсыы, сахалыы сир-туом, патриоттуунити, ОДьКХ уларыһыларын уонна дьыбэлэргэ толору хааччыллыыны киллэрэргэ көмө көрүллүүтүн уо.д.а. боппуростары биридилэр.

Мунньах түмүгүнэн хатылылар СӨ Ситэриилээх былааһын 2025 сыллаах үлэтин сөптөөбүнэн сыаналаатылар.

Марфа Петрова.

БОЛТОНҒО

Олунньу 26 күнүгэр Чурапчы улуунугар СӨ Ситэриилээх былааһын ааспыт сыллааҕы үлэтин отчуота күн бастакы аһаарыгар СӨ тыатын хаһаайыстыбатын министриин солбуйааччы Сахаяна Павлова салайааччылаах отчуоттуур бөлөх Чурапчы улуунун салалтатын, тэрилтэ салайааччыларын кытары улуу киһибит С.А.Новгородов алааһыгар Чуораайыттаҕа сылдьан, Семен Андреевич пааматынныгар сибэки уурдулар.

Салгыы Болтоҕо нэһилиэгэр дьон-сэргэ иннигэр СӨ Бырабытталыстыбатын 2025 сыллааҕы үлэтин-хамнаһын, түмүктэрин билиһиннэрдилэр. Мунньахха олохтоох нэһилиэнньэттэн 50 кэрингэ киһи сырытта.

Олохтоохтор күөх төлөнү киллэриигэ, ыччаты тыа сиригэр олохсугууга, балыһа өрөмүөнүгэр, анал байыаннай дьайыыга, тыа хаһаайыстыбатыгар уо.д.а. эйгэбэ сыһаннаах 10-тан тахса ыйытыны биэрэн хоруй ылылар. Этиилэр эмиэ киригэлээтилэр. Холобур, Николай Бушуев: "С.А.Новгородовка аналлаах сквер бырайыага оҥоһуллубута эрээри үбүлээһин билигин кэмгэ суох. Эһиил линвист-учуонайбыт, саҕа бары киэн туттар киһибит Семен Андреевич төрөөбүтэ 130 сылынан манна көмө көрүллэрэ буоллар", — диэтэ. Оскуола дириэктэрэ Владислав Скрябин эдэр каадырдарга сыһаннаан "учууталлар, эдэр дьон тыа сиригэр үлэли хаалалларыгар бырабытталыстыба өттүттэн көдүүстээх үлэ барара буоллар", — диэн эттэ. Ирина Павлова: "Федеральной сокуоннар биир өттүнэн биһигини өйүүр курдуктар эрээри, сороҕо саҕа дьонун, тыа сирин нэһилиэнньэтин олоһун укулаатыгар сөп түбэспэт, утары үлэлиир курдук. Манна саҕа дьонун өйүүр туох эрэ сокуон наада дии саныбын. Холобур, үт харчыта үрдээбитигэр эдэр ыаллар үт бөбө ыан туттарбыттара, билигин оҕо босуобуйата быстар диэн тохтоон хааллылар", — диэн санаатын үлэһиннэ.

Түмүккэ, олохтоохтор СӨ Ситэриилээх былааһын ытар үлэтин сөптөөбүнэн сыаналаатылар.

Наталья Сибирякова.

ЧУРАПЧЫГА

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бырабытталыстыбатын бэрэссэдээтэлин бастакы солбуйааччы Джулустан Борисов салайар оробуочай бөлөбө

өлунньу 24-26 күннэригэр Чурапчы улуунун бары нэһилиэктерин хабан, ааспыт сылга өрөспүүбүлүкэбэ ытыллыбыт үлэни-хамнаһы нэһилиэнньэ иннигэр отчуоттаата. Отчуот үс күн салҕанан ытылына. Үс хайысканан үлэлээбит бөлөхтөр холбоһон, киэһэ түмүктүүр отчуоту улуус киинигэр тэрийдилэр. Отчуот саҕаланан иннинэ, өрөспүүбүлүкэ үрдүкү салалтатыттан уонна туһааннаах министристибэлэртэн аһаарыттан наһарадалары туттарыы буолла. Джулустан Борисов «Эдэр ыаллары дьыбэнэн хааччыйыы» бырагыраама чэрчитинэн, Чурапчы нэһилиэгин хас да эдэр дьыбэ кэргэттэригэр дьыбэ тутталларыгар, атыылаһалларыгар анаан сэртификэттэри туттарда.

Итини тэнгэ доруобуйа харыстабылын, тыа хаһаайыстыбатын, үөрэх эйгэлэригэр ситиһилээх үлэһиттэргэ туһааннаах наһарадалар туттарылыннылар.

Отчуоту улуус баһылыга Степан Саргыдаев салайда. Сүрүн дакылааты Джулустан Анатольевич онордо. Чурапчы нэһилиэгин олохтоохторо сүрүннээн суол-иис, тыа хаһаайыстыбатын, доруобуйа харыстабылын, тутуу хайыскаларыгар ыйытылары биридилэр.

Ол курдук, ЧГФКСИ бэрэсидьиэнэ Михаил Гуляев хомунаалынай ороскуоттары кыччатар сыалтан Чурапчытааҕы спортивнай интэринээт-оскуола ититэр систиэмэтин кэлэр үөрэх дьылыттан ЧГФКСИ энерго-киинигэр холбуурга уонна бассейн үс сыл иһигэр тутууларыгар үбү көрөрүө этии киллэрдэ. Чурапчы нэһилиэгин кырдыаҕас олохтооһу Иван Пономарев өрөспүүбүлүкэ таһымнаах тыа хаһаайыстыбатын, демография, тутуу, бөлөх-дьаһах боппуростарыгар хас да ыйытыгы биэрдэ.

Оттон доруобуйа харыстабылын бэтэрээн үлэһитэ Любовь Григорьева улуустааҕы киин балыһа бастакы учарата эргэрэн, хапытаалынай өрөмүөн ытылларыгар туруоруста. С.А.Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын учууталлара оскуола иккис учаратын Бырабытталыстыбаҕа хаһыс да сылларын туруорсалларын этэн туран, хаһан тутулларын сурастылар. Маньаха Үөрэх министриэ Нюргуна Соколова Өрөспүүбүлүкэбэ саҕа оскуоалары тутуу учарат быһыытынан барарын, бу оскуола эмиэ учаракка баарын, үбүлээһинин боппуростара көрүлүннэһинэ, хайаан да тутулуоһар эрэннэрдэ. ОДьКХ бэтэрээн үлэһитэ Иван Макаров улууска судмедэкспертиза штатын көрүү боппуруоһун көтөхтө. Кини итини тэнгэ Чурапчы күөлүн Таатта үрөһиттэн толорор "Харбала" быһытын оноруу хаһан былааннаарын туоһуласта. Маньаха улуустааҕы киин балыһа кылаабынай бырааһа Николай Сивцев быйыл күһүн анал исписэлиис кэлиэхтээгин, Томпо, Таатта уонна Чурапчы оройуоннарын хабан үлэлиэхтээгин эттэ. Оттон Мелиорация управленийын салайааччыта Михаил Лоскин быһыт бырайыага быйыл оҥоһулларын, 3-4 сылынан үлэбэ кириэхтээгин билиһиннэрдэ. Василий

Захаров "Дорожник" ХЭТ-бэ үбүлээһин атырдыах ыйыттан көрүллүбөккэ турарын туруоруста.

"Хатан" ХЭТ юриһа Анатолий Карпов субсидия үбүттэн уопсайа 24 мөл. солк. ылардаах олоһоллорун, мань быһаарыыга көмө-тирэх буолалларыгар эттэ. Интэринээт-оскуола уонна Мурун Тыымпыа томторун олохтоохторо биир сүрүн долгуулар боппуростара — кытылы бөбөрөтүү. Күөл кытылыта сикнэн, чааһынай ыаллар уһаайбаларыгар чугаһаан, улахан кыһалҕаны үөскэтэр. Онуоха өрөспүүбүлүкэ салалтатын өттүттэн үбүлээһини көрөллөрүгэр көрдөһөллөр. Кэлинги сылларга үлэ кыралаан тиһиктээхтик ытыллыбыт. Бу боппуруоһу Джулустан Анатольевич хонтуруолга ыларыгар көрдөстүлэр. Итини тэнгэ Чурапчы нэһилиэгин олохтоохторуттан үт-эт сыанатын үрдэти, "Хаарбах дьыбэттэн көһөрүү" бырагырааматын чэрчитинэн үлэ ытыллытын, бүддьүөт үлэһиттэригэр хамнас үрдээһинин уо.д.а. ыйытылары биридилэр.

Улуустааҕы История уонна кыраайы үөрэтэр мусуой салайааччыта Афанасий Захаров Өрөспүүбүлүкэ үтүөлээх тириэньэрэ П.М. Стасов быйыл төрөөбүтэ 90 сыла туоларын, ох саанан ыты көрүнгэ маассабай көрүн быһыытынан сайдыытын этэн туран, Өрөспүүбүлүкэ салалтата болҕомтоҕо ылан, биллиилээх тириэньэр үбүлүүдээх сылыгар анаан үлэни-хамнаһы, тэрээһиннэри былааннырыгар этиитин киллэрдэ.

Түмүккэ улуус баһылыга Степан Саргыдаев отчуот олус аһаҕастык, оруннаахтык ааспыт бэлиэтээтэ. Итиэннэ улуус 7 нэһилиэгэр гаас кирибитин, 10 нэһилиэк киинтэн иттиги ситимигэр холбоһон олоһолорун, ол эрээри сорох ыаллар билигин да уруккунан олохторун оттон олоһоллорун этэн туран, ити кыһалҕаны туоратыыга анаан, газгольдеры холбоһуну пилотнай бырайыак быһыытынан киллэрэн, үлэни-хамнаһы саҕалыылларыгар өрөспүүбүлүкэ Ситэриилээх былааһыгар этиитин киллэрдэ. Итини тэнгэ уоту туһаныы кэрингэ улаатан, сыаната үрдээн иһэрэ улууспут олохтоохторун хармааныгар биллэрдик охсорун бэлиэтээн туран, Магадаанга диэри аһар үрдүк күүрүүлэх уот ситимин бөһүөлэк иһинэн киллэрэн аһары боппуруоһун көрөллөрүгэр этиитин киллэрдэ. Итини тэнгэ Степан Анатольевич кэлэр сылларга Сылан, Кытаанах, Арыылаах нэһилиэктеригэр гаас ситимэн тардыы бырайыагын олоххо киллэрии боппуруоһун эмиэ этии быһыытынан Бырабытталыстыба салалтатыгар көтөхтө. Билигин тутуунан, бөһүөлэктэр ардыларынааҕы уонна Сылан нэһилиэгэр гаас ситимэ толору тардыллытын бырайыактара оҥоһуллубуттар.

Чурапчы нэһилиэгин олохтоохторо отчуокка кирибит этиилэр боротокуолга тиһиллэн, итиннэхэ туһулаһыт үлэ-хамнас салгыы ытылларыгар эрэнэллэр уонна Бырабытталыстыба ааспыт сыллааҕы үлэтин сөптөөбүнэн сыаналаатылар.

Анна Захарова.

Ылсыбытын ыпсаран иһэр кэрэ аҥаар

Тиэргэн. «Чаран» ТОС салайааччытын, элбэх оҕо күн күбэй ийэтин, икки сиэн эйэбэс эбэтин Ирина Николаевна Кривошапкинаҥа сырдатабыт

Марфа Петрова.

Сааскы маннайгы бырааһынныгы – кэрэ аҥаардар күннэрин көрсө, Чурапчы нэһилиэтин «Чаран» ТОС салайааччытын, элбэх оҕо күн күбэй ийэтин, икки сиэн эйэбэс эбэтин Ирина Николаевна Кривошапкинаҥа сырдатарга сананныбыт.

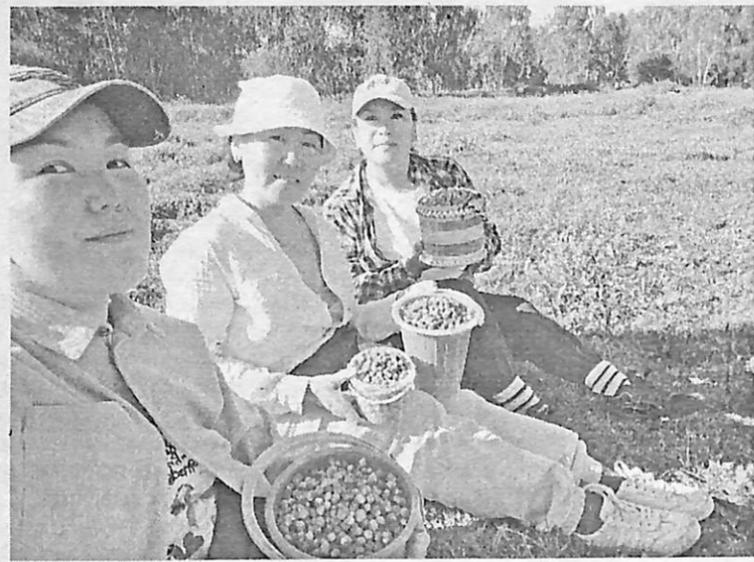
Кини, уопсастыбаннай үлэтин таһынан, «Кэскил» үһүяан гигиенаҥа инструктора уонна Дьокуускайдаагы медицинскэй колледж Чурапчытаагы салаатын 4-с кууруһун устудьуона буолар. Ону сэргэ «Аргыстаана» автоледилэр кулууптарын салайааччыта. Билигин кэмгэ Өлүөхүмэҕэ кулун тутар 13-14 күннэригэр ытыллаары турар өрөспүүбүлүкэтээҕи «Хаар айан» күрэххэ сайаапка хомуйуутугар үлэлэһэ сылдьар.

●●● **Үтүө күнүнэн, Ирина!** «Үөрэнэр хаһан да хойут буолбатах» дии мээһэҕэ эппэттэр. Итиннээхэ эн атыттарга холубур буолаһын. Билигин биэлсэр идэтигэр ситиһилээхтик үөрэнэһин, бөлөххөр старосталыыр эбиккин. Улууспутугар ытыллар араас күрэхтэһилэргэ медигинэн үлэли сыйдыаргыҥа хаста да көрбүтүм.

●●● Оҕо эрдэпиттэн быраас буолар баһалаах этим. Оскуола кэнниттэн Дьокуускайдаагы медколледжга кириэн, 2 сыл акушер идэтигэр үөрэммитим. Сүрүбүм аҥаарын булан, үөрөхпүн ситэ бүтэрбэккэ, дойдубар кэлэн, Аркадий Петровичтын ыал буолбуппут. Ол кэнниттэн юрист, менеджер идэлэригэр үөрэммитим эрээри, син биэр оҕо эрдэбинээҕи баһа санаам симэлийбэтэҕэ. 2022 сыллаахха Чурапчыга Дьокуускайдаагы медколледж филиала аһыллыбытыгар, биэлсэр идэтигэр туттарсан, үөрэнэ кирибитим. Чурапчыга буолан, олус табыгастаах, дьиэбиттэн сыйдыан үөрэнэбин, үлэбэр өйдүүлэр, дьиэ кэргэним эмиэ куруук өйүүр. Бөлөбүм оҕолорунун волонтердуубут, ырыа, үнкүү күрүбэр кытабыт. Быйыл номнуо үөрөхпүн бүтэрэбин, дойдубар үлэли хаалар былааннаахпын.

●●● **Дьиэ кэргэниг туһунан билиһиннэрэ түс эр.**

●●● Кэргэним Аркадий Петрович «Сахаспецтранс» ХЭТ-бэ үһүн айан суоппарынан үлэлиир. Түөрт оҕолоохпут. Улахан уолбут Тамерлан идэтинэн физкултуура учуутала эрээри, аҕатын туйаһын хатаран, үһүн айан суоппарынан үлэлиир. Кэргэнэ, кийииппит Розалия – «Улыбка» үһүяан иитээччитэ. Икки уол оҕолоохтор. Улахан кыыспыт Марина юрист орто үөрэбин бүтэрэн, билигин М.К.Амосов аатынан ХИФУ-га үрдэтинэн, юрист (следователь) идэтигэр үөрэнэ сылдьар. Кыра

уол Эрчим – Чурапчытаагы колледжга ЫВМС идэтигэр 2-с куурус устудьуона. Саамай кырабыт, мурун бүтэ Айыына – Чурапчы гимназиятын 8-с кылааһын үөрэнээччитэ буолар. Оҕолорбут бары спорт эйгэтигэр сыстаҕастар.

●●● **Дьиэ кэргэнинэн туох үтүө үгэстээххит?**

●●● Аркадийдыын ыал буолуохпуттан сыспай сиэллээҕи, хороҕор муостаагы иитэбит. Ол курдук, уонча ынах сүөһүлээхпит, биэр үөр сылгылаахпыт. Ону сэргэ түргэнник ситэр дьиэ көтөрдөрүн – куурусаны, күһү-хааһы иитэбит. Манна барытыгар оҕолорбут тэнгэ сыйдыһан көмөлөһөлөр. Сайынны дьиэ кэргэнинэн бары оттуубут. Иллэн кэммитигэр айылҕаҥа тахсан сынньанарбытын сөбүлүүбүт. Ону тэнгэ кыргыттарбын кытта киэһэтин эппитин-хааммытын чэбдигирдэн сүүрэр, хаамар, бэлиэспиттир үгэстээхпит. Нэһилиэк ыттар дьаһалларыгар үөрүүнэн кыттыһабын. Ону көрөн, оҕолорум тэнгэ сыйдыһан үөрэнэллэр. Түөлбэ үлэтигэр – ас астааһыныгар да, кырааска сотуутугар да, түөлбэлэр икки ардыларынаагы күрэхтэһилэргэ да, барытыгар көх-нэм буолан, түсүһөн иһэллэр.

●●● **ТОС үлэтин-хамнаһын, баһаалыста, сырдата түс эр.**

●●● Үлэбиттэн, үөрөхпиттэн быыс көһүннэр эрэ, уопсастыбаннай үлэһэн көхтөөхтүк дьарыктанабын. «Чаран» ТОС бэрэссэдээтэлинэн 3-с сылбын талыллан үлэлибин. Актыыпка уонча көмөлөһөөччүлээхпин. Түөлбэ үлэгэ күн аайы кэриэтэ баар. Араас күрэхтэр, дьаһаллар тиһиктээхтик ытыллаллар. Онно барытыгар, спорт көрүннэриттэн саһалаан, түөлбэ араас үлэтигэр көхтөөхтүк кыттыбыт. Түөлбэм олохтоохторунун сый аайы анал байыаннай дьайыыга сыйдыар уолаттарбытыгар анаан ас арааһын астаан, тон эти хомуйан ытыбыт. ТОС-путугар сүрүн кыһалҕабыт, биллэн турар, уу-хаар, суол-иис, бөх боппуруостара буолаллар. Сыл ахсын улууссаларбыт суоллары өрөмүөннэтиигэ сайаапка түһэрэбит, сайынны уубут

ситимин бэйэбит үлэлэтэбит. Алдьаннаһына, ардыгар бэйэм тиийэн, уу сүүрэр турбаны абырахтаан бизрээччибин. Мин иннинбэ ТОС салайааччытынан Иннокентий Николаевич таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Кини саһалаабыт бырайыагы ситэрэн-хоторон, түөлбэбитигэр улахан спорт былаһааккатын туппупут. Манна сый аайы оҕолорго футбол күрүбэ ытыллар.

●●● **Хаһаангыттан «автоледиди» бөлөбөр кирибиккиний?**

●●● 2007 сыллаахха кэргэним Аркадий олохпор бастакы тимир көлөбүн – «Сузуки Эскудо» бэлэхтээбитэ. Ол күнтэн күн бүгүнүгэр диэри массыына доһордоох, суол аргыстаах суоппарбын. Аан бастаан, 2015 с. Суоттуга ытыллыбыт өрөспүүбүлүкэтээҕи автоледилэр күрэхтэһилэригэр аһыйах

буолан кыттыбыппыт. Онно тиийэн, суоппар кыргыттары кытта билсэн-көрсөн, сэргээн, Чурапчыбытыгар автоледилэри түмпүппүт. Онно эһиилги сылыгар түмсүүлээхтик хомунан, баран кыттан, ситиһилэнэн кэлбиппит. Ол курдук, 2016 с. өрөспүүбүлүкэтээҕи автоледилэр күрэхтэрин кыайан, 2017 сыллаахха манна Чурапчыга тэрийэн ыппыппыт. Онтон саһалаан, автоледи кулуубун бэрэссэдээтэлинэн үлэлибин. Түмсүүбүт аатыттан араас хаһааннаах аахсыйаларга кыттыбыт. Чурапчыга улахан баһаар турбутугар, онно көмөбө күүскэ сүүрбүппүт.

●●● **Эдэр суоппардарга тугу сүбэлиэн этэй?**

●●● Суолга куруук сэрэхтээх буолун, тимир көлөбүтүн көрүнэ сыйдыһын. Аара турааччыга тохтоон ыйыталаһан аһар, көмөлөһөр буолун. Мэлдьи күөх уоту,

сымнаһас айаны, эрэллээх доһоттору баһарабын!

●●● **Иллэн кэмгэр туһунан сөбүлээн дьарыктанаһын?**

●●● Билигин кэмгэ хас биридди кини эбии доһуоттаах буолуохтаах. Элбэх оҕолоох ийэ буоларым быһыытынан, дьиэ кэргэним туруктаах буоларын туһугар, иллэн кэммэр сайынны сир астаан атылыбын, өрөбүл күннэргэ дьону Томпо хайаларыгар илдээн күүлэйдэтэбин. Күһүн мунхаҕа көтүппэккэ сыйдыһабын, биригээдэҕэ кириэн үлэлибин. Ону таһынан 1995-2000 сыллаах выпускниктар өрөспүүбүлүкэтээҕи хамсааһыннарын Чурапчытаагы бөлөбүн түмээччитэ буолабын. Онон иллэн кэммэр үтүө санаа күрэхтэрин тэрийиигэ сүүрээччибин-көтөөччүбүн. Быйылгы Култуура сылын ырыа куонкуруһунан саһалаатыбыт. Олунньуга аахсыйа тэрийэн, 20 ыалга харчынан көмөлөстүбүт.

●●● **Ирина Николаевна, түмүккэр тугу этиэн этэй?**

●●● Миигин мэлдьи өйүүр, сүбэ-ама буолар дьиэ кэргэммэр, чуолаан күн күбэй ийэбэр Наталья Григорьевнаҥа махталбын тиэрдэбин. Кини баар буолан, холкудук араас тэрээһингэ сыйдыһабын. Ийэм кулун тутар 4 күнүгэр төрөөбүт күнүн бэлиэтээтэ. Онон күндү киһибин, түгэнинэн туһанан, истинник эбэрдэлибин. Олус күүскэ таптыбыт.

Ити курдук, элбэх оҕолоох ийэ Ирина дьиэ кэргэн күннээҕи түбүгүттэн, үлэтигэр-хамнаһыттан быыс буолан, сөбүлүүр анал идэтин баһылыыр соруктаах үөрэнэр, аны улууска, түөлбэтигэр да ытыллар бары уопсастыбаннай тэрээһиннэргэ көхтөөхтүк кыттар, ону таһынан сөбүлүүр, сэргиир тус интэриэһин толору арыһан, мэлдьи олох оргуйар үөһүгэр сыйдыар.

Иринаҥа кэлэн иһэр кэрэ аҥаардар күннэринэн эбэрдэлээн туран, ситиһилэри, чэгиэн доруобуйаны баһарабыт.

Хаартыскалар дьоруой тус архыбыттан ылылыннар.

Иһирэх эйгэни тэрийэр «Илгэлээх»

Кэрэ эйгэтэ. Одьулуунга саҥа хайысханы – “Илгэлээх” диэн а-фрейм дьиэни киллэрэн, дьонго-сэргэбэ сынньанар усулуобуйаны онгорбут, бэйэ дьарыктаах кийиит кыһы Айна Дьяконованы билиһиннэриэхпин баҕарабын

Елена Макарянская

Чурапчыбыт сирин-уотун элбэх киһи сөбүлээн, иккис дойдун онгостор. Кийииттэр да, күтүөттэр да түптээн олохсуйан, эбиитин дойдубутун сайыннараҕа, аатын-суолун да аатырдарга төһүү күүс буолаллар.

Аан дойду дьахталларын күнүн көрсө, Одьулуунга саҥа хайысханы – “Илгэлээх” диэн а-фрейм дьиэни киллэрэн, дьонго-сэргэбэ сынньанар усулуобуйаны онгорбут, бэйэ дьарыктаах кийиит кыһы Айна Дьяконованы билиһиннэриэхпин баҕарабын. Айна бу дьиэтигэр араас маастар-кылаастары ытытарынан эмиэ биллэр.

- Ийэм Уус Алдантан, аҕам Кэбээйттэн төрүттээхтэр. Бэйэм куоракка төрөөбүтүм, улааппытым. 7-11 кылааска диэри Кэптэнигэ саха-бельгийскэй гимназияҕа үөрэнэн, кыһыл мэтээлинэн бүтэрбитим. Салгыы ХИФУ финансовай-экономическай институтка кириэн, 2016с. экономист-маркетолог идэтин кыһыл дипломунан бүтэрбитим. Бүтэрэн баран, араас эйгэбэ, госсулуспаҕа да үлэли сылдыбытым. Биһиги ыал уоллаах кыыс оҕолохпун. Уолбут 4-с кылаас, кыыспыт 1-кы кылаас үөрэнээччилэрэ.

Оҕолорбутун сахалыы иитэр, сахалыы саҕардар, сахалыы эйгэбэ чугаһатар сылтан дэриэбинэбэ көһөргө быһаарыммыппыт уонна бэйэм куоракка улааппыт, олорбут да буолларбын, айылҕаба, дэриэбинэбэ тардыһыым күүстээх. Ити курдук 2022с. Чурапчыга көһөн кэлэн, кыбартыыра куортаннаан олорбуппут, дьаһалтаҕа үлэли кирибитим. Үлэлихамсы сылдыан, Одьулуунга дьиэбитин туттан саҕалаабыппыт.

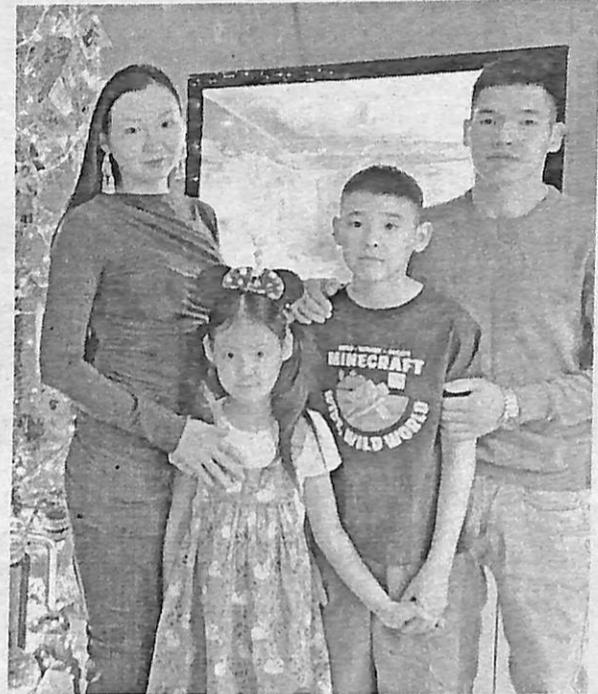
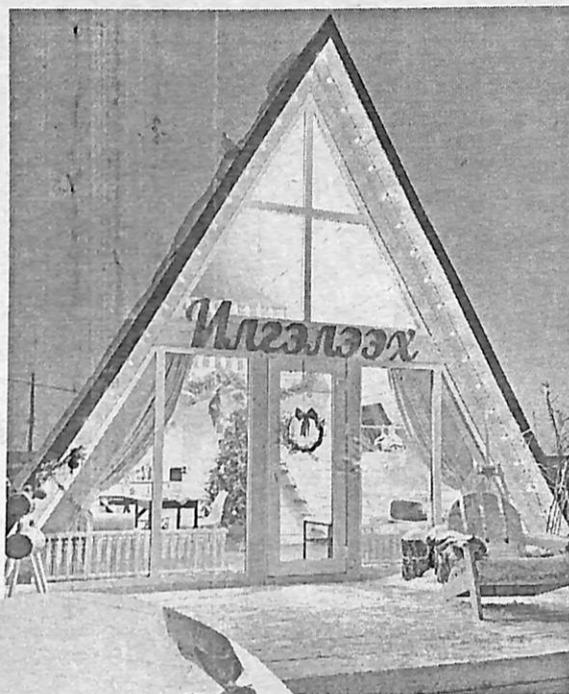
Эргэ дьиэлээх өтөхсүйэ быһыытыбыт уһаайбаны атыласпыппыт. Уһаайбабытын бэйэбит ыраастаан, дьиэтин көһөрөн, саҕардан туппуппун. Кэргэним Егор, биригэ тө-

рөөбүт убайым буолан, бири сайын иһигэр туттан, алтынныга номнуо кирибиппит. Одьулуунтан Чурапчыга бараркэлэр саас-күһүн ыраахаттардаах буолбута, айана-сырыта кыаллыбакка, хаста да хаайтаран турардаахпыт. Ол иһин үлэбиттэн тохтообутум уонна тугунан дьарыктанарга сөбү диэн толкуйдаан барбытым.

Чурапчыга дьүөгэлэр, табаарыстар түмсэр, сынньанар сирдэрэ суох диэн толкуйттан уһаайбабытын аһаардаан, а-фрейм дьиэни тутарга санаммыппыт. 2024с. сайын устата эмиэ бэйэбит күүспүтүнэн туппуппун. Экономист-маркетолог идэлээх буолан, суоту-учуоту, сметэни бэйэм онорорум, матырыяалы көрдөөн, буларым-таларым. Кэргэним уопускаатын кэмигэр сөп түбэһиннэрэн, түргэнник бүтэрэр соруугу туруорунан, сарсыардаттан киэһээнгэ диэри күүстээхтик үлэлиирбит, күндүл да туран биэрбитэ. Тас өттүгэр баҕаналары туруоран, бүтэник профилиспитин саайбыппытын кэнниттэн маҕнайгы хаар түспүтэ. Ити курдук сэттинни ыйтан дьиэбит үлэтин саҕалаабыта.

Чурапчыга көһөн кэлиэхпиттэн айар-тутар, илибинэн онгорор талааным аһыллан барбыта. Оҕолорбор уһуяанна, оскуолаба биэрэр соруудахтарын онгоробун астынарым, чэпчэкилик табыллара. Араас хайысхаларга үөрэммитим. Кэнники баата оонньууру онгорорго үөрэнэн, ааспыт сылтан маастар-кылаастары ытыар буолбутум, 30-ча киһини үөрэттим.

Бу дьиэбэр сынньана таарыһа, бириэмэлэрин туһалаахтык атаардыннар, дуохуйууну ылыннар, интэриэһинэй буол-

Маастар кылаас кэмигэр.

Баата оонньуурдар.

Онгостубут дьиэлэрин урукку уонна билигини кестүүтэ.

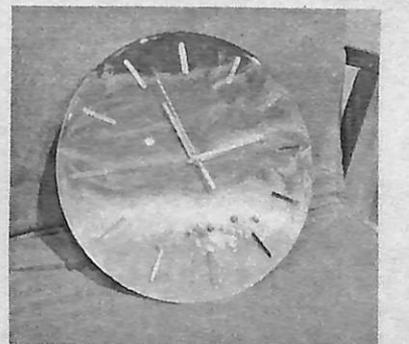
лун диэн санааттан бу хайысхабын киллэрэн биэрбитим. Ол курдук, баата оонньууру, эпосиднай сымаланан, гиипсэнэн онгоһуктары, чүмэчилэри онгоруохпун сөп. Сыанабыт да удамыр, 500 солк саҕалаан. Маны сэргэ фотографика эмиэ үөрэммитим, фотосессиялары онгоробун. Ити курдук өссө саҥа хайысхалары көрөн, олоххо киллэрэн иһэбин. Бэйэм да сайдарбыттан үөрэбин.

Инники былааннар, баҕа санаалар бааллар, үп-харчы эрэ баар буоллар, киһи элбэҕи онгоруон сөп. Уһанарбын сөбүлүүбүн, оон мастарыскай арынаахпын баҕарабын. Нэ-

һилиэкпитигэр туризмы да сайыннарыахпын баҕарабын, ити өттүгэр көмө, субсидия баара буоллар, олоххо киллэрэргэ үлэлиэхпит этэ, - диэн Айна кэпсээнин түмүктээтэ.

Айнаны сааскы маҕнайгы бырааһынныган эбэрдэлибин, дьиэ кэргэнгэр чэгиэн доруобуйаны, дьолу-соргуну, онтон айар-тутар дьобус биисинэскэр тахсыһыны, дабайыһыны уонна саҥа иэйиилэри баҕарабын.

Хаартыскалар дьоруой тус архыыбыттан ылылыннар.

Эпоксиднай онгоһук.

Түһалаах сүбэ

МУУДАРАЙ БУОЛУУ СҮРҮН ТӨРҮТТЭРЭ

Үйэлэр тухары икки атахтаах муударай буоларга дьулуһар, үүт-хайаҕас көрдүүр, олох уопутун үөрэтэр, дьон санаатын сыаналыыр. Элбэҕи истибит-тэн-аахпыттан түмэн, эдэр дьонго сыһыаннаан, муударай буолуу сүрүн төрүттэрин арыйдааха:

Соботоох буолуу (Уединение)

Соботоох киһи кимиэхэ да эрэнэрэ суох. Онон кини бэйэтэ, кимтэн да тутулуга суох, санаатын салайынар. Өскөтүн киһи аттыгар эбии иккис киһи баар буоллаҕына, ол киһи бэйэтин 50% эрэ салайынар. Оттон элбэх киһи баар буоллаҕына, туох да тобуллубат, санаа хайдан хаалыан эмиэ сөп эбит. Ити туһунан аатырбыт Леонардо Да Винчи олус сытыытык суруйан турардаах. Кырдьык, соботоох буолуу ардыгар олус наада. Киһи толкуйдуур толкуйа тобуллар, санаата сытырхайар, олоҕу көрүүтэ дириҕиир, олох сыаннастарга тиллэллэр. Ол иһин буолуу, биллэр муударай дьон соботоохсуйууну уонна дьонтон-сэргэттэн тэйиини туһаналларын туһунан суруйаллар. Ол кинилэргэ бэйэлэрин тус санааларын тобулларга, өйдөрүн-санааларын сааһылыылларыгар көмөлөһөр эбит. Онун муударай буолуу төрүөтүнэн соботоохсуйуу да буолуон сөбө дакаастаныллар.

Санааны таба салайыныы (Контроль над эмоциями)

Филипп Дормер Стенхоп Честерфилд бигэргэтэринэн, муударай буоларга аҥаардас билии уонна өтө көрүү кыра эбит. Ону таһынан, киһи ону хайдах туһана-

ра суолталаах буолан тахсар. Ол да иһин, эмоцияны кыайа тутан, санааны өйдөөхтүк таба салайыныы муударай санаа төрүтэ буоллаҕа. Ыгым, ыксаллаах киһи муударай санааны тобулара саарбах.

Или-эйэни иитиэхтээһин. (Умение сохранять мир и гармонию)

Муударай киһи, биллэн турар, атын дьону мөккүөргэ угуйа сатаабат. Муударай быһыы дакаастабылга наадыбат, сиргэ-буорга тэпсиллибэт. Вольтер этэрини, муударай санаа өрөгөйө – дьонсэргэ өйүн-санаатын уһугуннарыы, биир санааҕа түмүү. Ким дьон өйүн-санаатын түмэр, или-эйэни олохтуур, ол киһи, биллэн турар, муударай диэн ааттанар. Муударас кыайдаҕына, этиһии-охсуһуу, сылаалаах мөккүөр сүтэр. Ол аата, муударай санаа уонна эйэ бииргэлэр.

Саҥата суох хаалыы (Молчание)

Эрнест Хемингуэй быһаарарынан, киһиэхэ саҥара үөрэнэргэ икки сыл, оттон сангарбакка үөрэниигэ 50 сыл наада буолуон сөп эбит. Ол иһин этэллэр буоллаҕа, элбэх тыл сымсах, аҕыйах тыл минньигэс диэн. Ардыгар саҥата суох хаалыы өйү сытырхатар, куту эмтиир. Толкуйдаан баран этиллибит тыл ыйааһынаах, туһата үгүс. Ол иһин туһата суох тылы-өһү аччатан, ардыгар саҥата суох хаалан, өйү-санааны түмүт, күүс-кыах ылыммыт быдан ордук.

Парасковья Попова – Тускулаана.

Сынньаланга

Саха сириҥ саамай кыра куората	Кийиит ийэтэ эбэтэр кини дьахтар аймахтара	Кэри... буолуу		... лаҥкыр муос-таах
Доосо исторической сэхэнэ		Сэбиэскэй кэм көтөр аала	Саҥа аллайыы	
Остуол оонньуута		О... (хостоноттабыс)	Көрдөһүү суолталаах эбиискэ	Суотту түмэлин аата
Сис уңуоба				Тарбам-мыт аат
...ла сойбут		... бэс	Дьыаланы быһаарыыга кыттыс	Атах тангаһын сотото
	Тулуй			
	...таах-суостаах адьырба кыыл	... киһи эбит	Хотуур угар туора олордугу тутуу	Ба... (кыра кийиит)
Сүөһү, көтөр өҥө	Хобо...	Хаппыт лабаа		Саха сириҥ собуруу өттүгэр эмтээх уулаах сир
... быһа		Дьуран-таайы		
	Кыыл кыстыр сирэ			Кыратыттан биллэр
	Баба санаа	... мас-таабар кытаанар (өс хон.)		Модьо...
Ис уорган		Салгыҥна баар гаас		

«Сканворд: тэрийээччи ИП Данилова М.А. «ТААЙ сахалыы сканворд 14» ылылынна. Хаһыат 7 нүмэригэр тахсыбыт сканворд эппиэттэрэ. **Туруору:** тигэһэ, төтөлө, үһүс-тээх, төргүү, Кэрэл, Эсэһит, Ээх, этэмэт, кэс, кэтэ, этэҕэ, палаас, ЭПЛ, Эйик, эриэн, эйэ, таай, им, үн. **Сытыары:** түөрэккэй, ээ, ээбиллэ, Түгэхтэй, элиэ, өлүү, өс, эмп, тиит, аҕа, бэрэмэдэй, сэт, ис, кэтэһии, эм, Эбирикээн, эгил, силин, иннэ.

Оҕону иити

Оҕо-аймахха таптала, толору дьизэ кэргэни бэлэхтээн!

Хас биирдии оҕо дьизэ кэргэн – бу дьол, эрэнэр уонна сайдар тирэҕэ. Оҕо диэн – биһиги кэскилбит, олохпут салгыыта.

Хас биирдии оҕо тапталаах дьизэ кэргэнгэ, ийэ-аҕа истинг сыһыаныгар, өйө-бүлүгэр улаатыахтаах. Ол эрэри, араас быһылааннарга, олох ыарахаттарыгар түбэһэн, ардыгар төрөппүт эппиэтинэһэ суобуттан оҕо төрөбүт дьизэтин сылааһыттан матар. Биһиги өрөспүүбүлүкэбитигэр тулаайах эбэтэр төрөппүт көрүүтэ суох хаалбыт оҕолор бааллар. Кинилэр бары дьоллоох олоҕу баҕараллар, таптала кэтэһэллэр.

Тулаайах уонна төрөппүт көрүүтэ суох хаалбыт оҕону иитэ ылыан баҕа-лаахтарга:

Өскөтүн, эн сүрэххэр улахан тапталаах, кэскили кэрэһилиир баҕалаах буоллаххына, оҕону иитэ ылар туһунан толкуйдуоххун

сөп. Бу олус дьохуннаах уонна эппиэтинэстээх быһаарыы буолар. Биһиги, опека отделын исписэлиистэрэ, эһигини өрүү өйүөхпүт уонна көмөлөһүөхпүт.

Оҕону иитэ ылыы көрүҥнэрэ:

1) Иитиигэ ылыы: Оҕо дьизэ кэргэн чилиэнэ буолар, төрөбүтүн туһунан туоһу суругар иитэ ылбыт дьонно ийэ, аҕа быһыытын суруллулар, төрөппүт быраабын уонна эбээһинэһин ылаллар.

2) Опека/Попечительство: Оҕо аатын-суолун уларыппакка эрэ, иитээччилэр кини олобун, үөрэбин, доруобуйатын туһугар кыһамныыны бэйэлэригэр ылыналлар. Иитэр дьизэ кэргэнгэ Судаарыстыбаттан матырыяалынай өйөбүл көрүллэр.

Оҕону иитэ ылыыга сүрүн ирдэбиллэр:

Иитэ ылар дьонтон судаарыстыба тустаах ирдэбиллэри туруорар. Сүрүн ирдэ-

биллэр:

1. Чэгиэн-чөл доруобуйалаах буолуохтаах.
2. Тус дьизэлээх эбэтэр куортамнаан олоһор буоллаха да, оҕо сөптөөх олоһор усулуобуйалаах буолуохтаах.
3. Оҕону иитэргэ, харайарга сөптөөх дохуоттаах буолуохтаах.
4. Сууттамматах, холубунай дьыалаҕа кыттыбатах буолуохтаах.
5. Анал үөрэҕи ааһар (школа приемных родителей).
6. Саамай сүрүнэ – оҕону дьингээхтик таптыыр, киниэхэ болҕомтону, күүһү-уоһу биэрэр баҕалаах буолуохтаах.

Биһиги көмөбүт уонна өйөбүлбүт:

Оҕону иитэ ылыы – улахан суолталаах быһаарыныы. Ол иһин, биһиги Опека уонна попечительство отделын исписэлиистэрэ, манньык быһаарыныы ылыммыт

хас биирдии киһиэхэ көмөлөһөбүт, сүбэ-лиибит. Эһигини бастакы хардыгытыттан саҕалаан, бары докумуоннары ситиһэргитигэр, тигэһэр тиийэ, көмөлөһүөхпүт.

Оҕо кэскилэ – биһиги илиибитигэр!

Өскөтүн, оҕо дьолу бэлэхтиэххин баҕардаххына, биһиэхэ кэлэн билис. Биир оҕо дьоллоох олоҕу бэлэхтээһин – бу аан дойдуга биир улахан үтө дьыала буолар.

Сиһилии билсиэххитин сөп:

Аадырыспыт: Чурапчы сэл. Ленин аатынан уул. 41 дьизэтэ, 203 каб.
Төлөпүн нүмэрэ: 41-280
Электроннай почта: churapcha.opeka@mail.ru

Чурапчы улуһун опека уонна попечительство отдела.

Күн-дьыл туруга

ТУСКУЛ: “ДЫЛБЫТ БУ ЫЙГА ХААР ХАЙДАХ ТҮНЭРИТТЭН УЛАХАН ТУТУЛУКТААХ”

Кулун тутар – сахаҥа дириҥ суолталаах ый. Аата да этэринэн, бу кэмгэ Дьөһөгөй оҕото сыһыыга-хонууга сылдьан көңүл төрүүр-ууһуур. Дьөһөгөй Айыы — сылгы тангарата, саха тангарата. Дьөһөгөй Айыы киһиэхэ күүһү, үлэлиир дьобуру, хаһаайын буолууну биэрэр о.а. бэйэ бас билэр күрүөлэниитэ-хаһааланыыта, дыһэлэниитэ-уоттаныыта, үүнээйи үүннэрини, сүөһүлэни, сылгылананы.

Бу ый үксэ кыһынҥы кэмгэ киирэр. Ый 22 күнүгэр сырдык уонна хараҥа тэнгэһэллэр, онтон сырдык улам баһыйан барар. Онон бу кэм саас сабаларыт күнүнэн аабыллар. Бу бириэмэҕэ киһи харыстаныахтаах эргэ дыла бүтэр, санга дыл сабалар, тот салгын кэлэр. Кулун тутарга бэлиэтээһин буолар. Бэлиэтээһин олунньу ыйга буолбут сылһыйы көспр баттаһа буолар уонна муус устарга ириэри буолан эргийэр. Ый икки сүрүн тыаллаах: хомурах уонна сыыр хастыыр тыал. Кулун тутары балаҥан ыйа батыһар. Кулун тутар ый күнүн-дьылын

билгэтэ. Бу ыйга саас төһө эрдэ кэлэринэн, сайын хайдах буолуон билгэлииллэр. Кулун тутартан тоҕус тиби түстэбинэ – угут бэлиэтэ. Ый икки тыаллаах: хаардаах көмнөбү түһэрэр тыал уонна сыыр хастыыр тыал. Ый хаара — тулук кэлэр хаара. Кулун тутар балаҥан ыйы батыһар. Араҕас сулус халлаан оройугар турдагына, саас эрдэлиир, ынах сүөһүгэ үчүгэй сайын буолар. Арбааттан, собуруулуу-арбааттан олоһун тыал түстэбинэ, хаар кэлэр. Сарсыарда дьэргэлгэн түстэбинэ, былыта суох үчүгэй күн буолар. Сулустар өлбөөрөн көстөр буоллахтарына, халлаан сылһыйар. Эрдэ хараардагына, үүнээйи сааскы хапсыртан тахсыыта бытаарар. Түүн тымныйдагына – сир аһа үүммэт.

Былыргы сахалар ый үргэли кытта алтыһытын кэтээн көрөөччүлэр. Үчүгэй дыл буоларыгар – кулун тутар 4 күнүгэр алтыһар, хойутаан алтыһарына – куһаҥан дылгала диэн этиллэр.

Кулун тутар ый билгэтэ

Кулун тутар 1 күнэ - Хотой кэлэн уйатын хаардыыр, көмнөх хаар түһэр. Ымыы көстөр.

Кулун тутар 2 күнэ — Кыһын ортото. Киргил төрүүр. Эһэ биир өттүгэр эргийэн баран салгыы улуйар.

Кулун тутар 4 күнэ - Ый уонна үргэл алтыһыта буолар. Былыргы сахалар ый үргэли кытта алтыһытын кэтээн көрөөччүлэр. Үчүгэй дыл буоларыгар – кулун тутар 4 күнүгэр алтыһар, хойутаан алтыһагына – куһаҥан дылгала.

Кулун тутар 6 күнэ — Күнүс ылаарар, бастакы бэлиэтээһин.

Кулун тутар 12 күнэ — Суол килэрийэр.

Кулун тутар 13 күнэ — Хаар ирэн, сарайтан таммалыыр.

Кулун тутар 14 күнэ — Дьэбдэкиэйэп күнэ. Күнүһүн сылһыйан ириэһин сабалар. Бу күн хотуттан, арбааттан тыалырдатына — сайына сөрүүн, хаһыннаах, сир аһа аһыйах буолар. Хаардаатагына — сайына ардахтаах. Санга төрөөбүт ый суунагына, сайынын өлгөм үүнүү. Күүскэ сылһыдагына — саас эрдэ кэлэр.

Кулун тутар 15 күнэ — Улар охоро сабалар.

Кулун тутар 17 күнэ — Бэлиэтээһин.

Кулун тутар 20 күнэ — Тураах кэлэр. Бу күн сылаас буоллагына — 40 күн сылһыйар, тымныы буоллагына — 40 күн тымныйар.

Кулун тутар 21 күнэ — Күн түүнү кытта тэнгэнээр о.а. күн уһуна 12 чаас. Тулук кэлэр, кукаакы уйаланар. Тэнгэ ойуурга суор уйатын онгостор, бастакы сыммытын түһэрэр. Бу күнү Саха төрөөбүт күнэ дииллэр эбит. Сырдыкка тахсар туом диэни толороллор. Иһиккэ уот иитэн баран, уот аһатан, алгыс анаан туран күнү батыһа эргийэн кэлэллэр. Уокка, дьэс оһоһор үс үрүн кылы албаан баран биэрэллэр.

Кулун тутар 22 күнэ — Саас кэлэр.

Кулун тутар 30 күнэ — Сылаас Өлөксөй күнэ, ый туолуута. Таммах таммалыыр, онуоха муус чопчулар уһун, хойуу буоллахтарына — уулаах саас, кылгас буоллахтарына — сааһын уутун-хаарын көтүтэр.

Кулун тутар 31 күнэ — Саарба, солондо төрүүлэр. Тыалырдатына, суолу томторот.

ИЛИН ЭНГЭЭР УЛУУСТАРГА

Кулун тутар киин үгүс улуустарга, былырыынҥыны кытары тэнгээтэххэ, балай да сылаас буолара сабадалар. Кулун тутарга үгүс улуустарга I дэкээдэҕэ түүнүгү эрэ өттүгэр тымныйар, онтон сылһыйан барар. Хаарбыт бу ыйга балай да буолууһу, күн аайы кэриэтэ кыраһалыыр онон хаарбыт аны сааска диэри ситэрэ буолуо. Илин энгээр улуустарга билигин хаар халыҥа, ортотунан, 31-33 см баар, мантан саас эбии түстэбинэ уонна былырыын күһүн дэлби ардаан тоҥорбута, онон сир тот сытар, быйыл билгэлээһин быһыытынан үчүгэй сайын кэлэрэ күтүллэр.

Бу ый I дэкээдэтигэр, урукку сылларга тэнгээтэххэ, сымнаһыйар. Күнүһүн -16С-18С кыраадыс тымныы, түүнүн -20С-22С. II дэкээдэҕэ сөҥүү түһэрэ күтүллүбэт. Күнүһүн -11С-13С кыраадыс, түүнүн -22С-20С кыраадыс тымныы.

III дэкээдэҕэ кыра собуу хаардаах буолууһу, күнүс кү өттө биллэрдик сылһыйар. Ол курдук, -5С-7С, түүн -14С-12С кыраадыс эрэ тымныйар.

Тускул.

Прокуратура извещает

«О недопустимости совершения противоправных действий экстремистского характера»

На территории Российской Федерации запрещаются распространение экстремистских материалов, а также их производство или хранение в целях распространения. В случаях, предусмотренных законодательством Российской Федерации, производство, хранение или распространение экстремистских материалов является правонарушением и влечет за собой ответственность.

Информационные материалы признаются экстремистскими федеральным судом по месту их обнаружения, распространения или нахождения организации, осуществившей производство таких материалов, на основании представления прокурора или при производстве по соответствующему делу об административном правонарушении, гражданскому или уголовному делу. Одновременно с решением о признании информационных материалов экстремистскими, судом принимается решение об их конфискации. Копия вступившего в законную силу судебного решения о признании информационных материалов экстремистскими направляется в федеральный орган государственной регистрации.

Автор печатных, аудио-, аудиовизуальных и иных материалов (произведений), предназначенных для публичного использования и содержащих хотя бы один из признаков, предусмотренных статьей 1 Федерального закона "О противодействии экстремистской деятельности", признается лицом, осуществлявшим экстремистскую деятельность, и несет ответственность в установленном законодательством Российской Федерации порядке.

В случае, если руководитель или член руководящего органа общественного или религиозного объединения либо иной организации делает публичное заявление, призывающее к осуществлению экстремистской деятельности, без указания на то, что это его личное мнение, а равно в случае вступления в законную силу в отношении такого лица приговора суда за преступление экстремистской направленности соответствующие общественное или религиозное объединение либо иная организация обязаны в течение пяти дней со дня, когда указанное заявление было сделано, публично заявить о своем несогласии с высказываниями или действиями такого лица. Если соответствующие общественное или религиозное объединение либо иная организация такого публичного заявления не делает, это может рассматриваться как факт, свидетельствующий о наличии в их деятельности признаков экстремизма.

При проведении собраний, митингов, демонстраций, шествий и пикетирования не допускается осуществление экстремистской деятельности. Организаторы массовых акций несут ответственность за соблюдение установленных законодательством Российской Федерации требований, касающихся порядка проведения массовых акций, недопущения осуществления экстремистской деятельности, а также ее своевременного пресечения. Об указанной ответственности организаторы массовой акции до ее проведения предупреждаются в письменной форме органами внутренних дел Российской Федерации. Участникам массовых акций запрещается иметь при себе оружие, а также предметы, специально изготовленные или приспособленные для причинения вреда здоровью граждан или материального ущерба физическим и юридическим лицам.

При проведении массовых акций не допускаются привлечение для участия в них экстремистских организаций, использование их символики или атрибутики, а также распространение экстремистских материалов. В случае обнаружения указанных обстоятельств, организаторы массовой акции или иные

лица, ответственные за ее проведение, обязаны незамедлительно принять меры по устранению указанных нарушений.

Несоблюдение данной обязанности влечет за собой прекращение массовой акции по требованию представителей органов внутренних дел Российской Федерации и ответственность ее организаторов по основаниям и в порядке, которые предусмотрены законодательством Российской Федерации.

За осуществление экстремистской деятельности гражданине Российской Федерации, иностранные граждане и лица без гражданства несут уголовную, административную и гражданско-правовую ответственность в установленном законодательством Российской Федерации порядке.

в Российской Федерации порядке.

В целях обеспечения государственной и общественной безопасности по основаниям и в порядке, которые предусмотрены федеральным законом, лицу, участвовавшему в осуществлении экстремистской деятельности, по решению суда может быть ограничен доступ к государственной и муниципальной службе, военной службе по контракту и службе в правоохранительных органах, а также к работе в образовательных учреждениях и занятию частной детективной и охранной деятельностью.

А.В. Слепцов,
Прокурор Чурапчинского
р.айона.

БИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

Я, Иванов Дмитрий Николаевич, 27.12.1986 года рождения, уроженец с. Томтор, Алексеевского района Якутской АССР, обвиняюсь в совершении преступлений, предусмотренных ч. 3 ст. 291 УК РФ – дачи взятки должностному лицу за совершение заведомо незаконного действия, и ч. 3 ст. 327 УК РФ – хранение и использование заведомо поддельного иного официального документа, предоставляющего право. В котором вину полностью признаю и раскаиваюсь, приношу свои извинения обществу и государству, ОГАИ ОМВД России по Чурапчинскому району Республики Саха (Якутия), и данным объявлением хочу предостеречь и предупредить других граждан, что имеется уголовная ответственность.

***

Андрей Владиславович Юмшанов аатыгар бэриллит байыаннай билиэт сүппүтүнэн, дьингэ суобунан аабыллар.

"САНА ОЛОХ"
хаһыат

Кылаабынай
эрдэккэр
ГОРОХОВА
Людмила
Владимировна

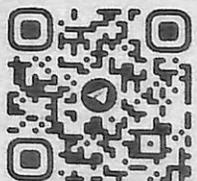
Тэрийэччилэр: СӨ Ырабылтыстыбата, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабэчээт" Суудаарыстыбаннай автономнай тэрилтэтэ.
Таһаарааччы: СӨ "Сахабэчээт" ГАУ
Таһаарааччы аадырыһа: 677000, Дьокүсүкэй к., Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. тел./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhapечат@mail.ru. Российской Федерация Роскомнадзор СӨ салалтатыгар 2020 с. бэс ыйын 3 күнүгэр регистрацияламмыт нүмэрэ – ПИ №ТУ 14-00559.

Эрдэккэй аадырыһа:
678670, Чурапчы сэл.,
П.Пинигин аат. уул., 26 а.
Төлөпүннэригит:
эрдэккэр – 41-332,
отделлар – 41-265.
E-mail: sanaoloh@mail.ru,
сайт: sanaoloh.ru,
telegram: @sanaoloh

Ааптар суругар эпилтэр санаа редакция позициягар мэлдьи сөп түбүһү буолбатах. Сурукка ыйылар чаччылар кырдыктаахтарыгар эпипитини ааптар тус бэйэтэ сүтэр.

Индекс: ПИ964. Бэчээккэ сакаас № 8 (12038). Кээмэйэ 2 б.л. Ахсаана 770. Хаһыат сыаната 26 солк. Хаһыат нэдиэлэҕэ биридэ: бээтинсэҕэ тахсар.

Хаһыат 05.03.2026 с. бэчээккэ бэрилиннэ, 06.03.2026 с. табыста. "Сахабэчээт" Суудаарыстыбаннай автономнай тэрилтэтин "Сана олох" хаһыат эрдэккэйитигэр бэчээттэннэ.

@SANAOLOH